

2011. 01. 04., kedd

[cikk](#) » [kritikák](#)

Negyedik felvonás

[MusiciansWho](#) - 2011. január 03., hétfő 13:25

Kritika a Pannon Filharmonikusok 2010. december 18-i, a pécsi Kodály Központ három plusz „egyedik” nyitóhangversenyéről Varga Ildikó Rita Anna tollából.

Véget ért az EKF2010-programsorozat, mely – mindent összevetve –, valóságos áldást jelentett Pécs, és a pécsiek számára. Ugyan vannak még befejezésre váró épületek, némely terv és program sem egészen a vártak szerint alakult, mégis... Kétségtelen, hogy ez a sok szempontból régóta halódó város – lassacskán ugyan –, de életre kel...

A Pannon Filharmonikusok feltámadása már korábban – 1989-ben –, Howard Williams karmester első pécsi korszakában elkezdődött. A zenekar az ő, és a többiek – például Hamar Zsolt segítségével – azóta európai színvonalra küzdötte fel magát, amely szintből – hála az égnek! – nem enged...

Többek között ennek is volt köszönhető az, hogy december 18-án a Kodály Központ – a december 9-i próbahangversenyt is beleszámítva – negyedik nyitóhangversenyére mind a pécsiek, mind a budapesti bérletesek is nagy számban kíváncsiak voltak.

A műsorválasztás sok meglepetést nem okozott. Az est programja nagyrészt magyar opuszokból állt, s Dohnányi, Kodály – Nomen est omen, azaz: A név kötelez – és Bartók egy-egy műve mellett Bizet és Beethoven darabok is felcsendültek az új, kitűnő akusztikájú hangversenyteremben.

Az első műsorszám: Dohnányi Ernő (1877. 07. 27. Pozsony-1960. 02. 09. New York) Ünnepi nyitánya (Op. 31.), Pest, Buda, és Óbuda egyesítésének 50. évfordulójára született. Ösbemutatója 1923. november 19-én volt. Ez a nap nem csupán történelmi, hanem zenetörténelmi jelentőségű is volt, hiszen Dohnányi műve mellett Bartók Táncszvitje és Kodály 55. zsoltára – ami később, Dohnányi: Ruralia Hungarica (Op. 32/b, 1924) című művének ihletésére

Psalmus Hungaricus címmel vált ismertté –, is ekkor csendült fel először.

A három opusz közül Kodály műve aratta akkor a legnagyobb sikert, ám nem ez volt az oka annak, hogy az Ünnepi nyitányt a rendszerváltozásig egyáltalán nem játszották Magyarországon. A méltatlan mellőzés inkább annak volt köszönhető, hogy a szerzőt 1944. novemberi emigrálása miatt háborús bűnössé nyilvánították itthon, majd 1948-ban Az Ember című amerikai-magyar hetilap rágalomhadjárata az Egyesült Államokban is megnehezítette életét. Művei azonban mégsem vesztek el, bár manapság is igen ritkán tűnnek fel a hazai koncerteken.

Az Ünnepi nyitány első hangos méltatása sem egy magyar, hanem egy 1926-os, berlini forrásból származik. Rudolf Kastner korabeli elemzése:

„Három zenekarra – két teljes és egy fúvószenekarra – készült a mű. Ezek közül az első kettő játssza – részben felváltva, részben együttesen – a nagyszabású szonátaformában írott darab expozícióját és feldolgozási részét, míg a fúvószenekar csak a rövidre fogott visszatérés után, a mű óriási fokozással előkészített tetőpontján lép be. Főtémaként egy markáns ritmusú eredeti jelenik meg, a nyitány ezzel kezdődik, és ezáltal válik egységes egészzé. Második témaként a műben feldolgozott három magyar himnusz közül az első, a Szózat, hangzik fel, s ezzel véget is ér az expozíció. Az ezt követő feldolgozási részben az expozíció két témájához Dohnányi 1920-ban komponált Magyar Hiszekegyje csatlakozik; és már a feldolgozási rész, éppen úgy, mint a rövid visszatérés, a tetőpontot jelentő – állandóan magasabbra törő – előkészítésének tekinthető. E tetőpontra való megérkezéskor az eddig néma fúvószenekar Erkel Himnuszával szólal meg, és a kompozíció mind a négy téma mesteri kontrapunktikus összeszövésével végződik.”- Vázsonyi Bálint fordítása, Mikusi Balázs ismertetőjéből, lásd források: 4.

Csupán az egyik zenei téma alapja szorul némi magyarázatra az ismertető szövegéből. Ez a Magyar Hiszekegy alcímű, Dohnányi: Hitvallás-Nemzeti Ima címen született 1920-as műve, amit a szerző tenorszólóra, vegyeskarra és zenekarra írt, Papp-Váry Eleménné szövege alapján. Ez a zenei anyag mára a teljes ismeretlenség homályába veszett, így csupán a Szózatot és a Himnuszt ismerhette fel a darabban 18-án a földi halandó.

A kettő közül a Szózat témájának megszólalása volt a hangverseny első igazán szép pillanata. A zenekar csodásan daloló szólamokkal, egységesen játszott Deák Márta koncertmester és azt est, és a Pannon Filharmonikusok állandó karmestere: Vass András irányításával, s ezt a mozzanatot csupán a Himnusz-téma fortissimo megszólalása múlta felül. Dohnányi darabja méltón nyitotta az estet, s ebben az opuszban a Pannon Filharmonikusok rézfúvós-szekciója is igazán szépen, és szinte hiba nélkül játszott.

A zenekar egységességét már csak a Kodály Központ akusztikája feletti lelkesedésem múlhatta felül. Olyan érzésem volt a nyitányt hallgatván, mintha a zene nem csupán szemből, a zenekari „árok” felől érkezne hozzám, hanem mintha körülölelné, mint egy lágy takaró, miközben egy hangszer belsejében, vagy egy fából ácsolt templom főhajójában ülnék.

Komfortérzetemet a következő opusz: Beethoven (1770. 12. 16. Bonn-1827. 03. 26. Bécs) 4. G-dúr zongoraversenye (Op. 58. 1805/06) csak fokozta, bár a zongora színpadra „varázslására” kissé sokat kellett várnunk. Hja...A modern technika...Vagy kedvenc televíziós-sorozatbeli nyomozóm szavaival élve: „ (...) Ez áldás, és átok...”

Sebaj. A darab előadása igazán kárpótolt az elszenvedettekért. Jandó Jenő kitűnő technikával, érzékenyen, ám ahol kellett erőtejesen tolmácsolta a beethoveni világot. A szólista munkáját Vass András karmester valódi mesteremberként rendkívül intelligensen, muzikálisan, és a zene iránti alázattól vezérelve segítette. Figyelt, szolgált és irányított, s ennek a darabnak az előadása alatt vált az est folyamán először egyértelművé az ő, és a Pannon Filharmonikusok összeszokottsága.

A zongoraverseny csúcspontját számomra a II. tétel „kesergése”, vagy „könyörgése” – a legelfogadottabb magyarázat: Orpheus kérleli az alvilág őreit, hogy engedjék be -, és a fojtott

zenekari piánók hozták el, de kitűnően sikerültek a III. tétel hirtelen hangulatváltásai, és a lendületes végjáték is. A zongoraverseny december 18- i előadása nem hozott gyökeresen új felfogást, nem rengette meg a világot, de a zenészek, a karmester és a szólista együttműködése és együttzenélése példaértékű volt.

A méltán hangos tetszésnyilvánítást Jandó Jenő, (Franz) Joseph Haydn: C-dúr, néhány forrás szerint „Londoni” – szonátájának (Hob. XVI: 48. – más forrásokban 50.) 3. tételével köszönte meg.

De persze egy Kodály Központ-beli hangversenyterem megnyitása nem történhetik Kodály mű előadása nélkül. Az ünnepi alkalomra a szerző Nyári este – ősbemutató: 1906. 10. 22. – című opuszát választotta a zenekar vezetése, amely mű elveszettnek hitt kéziratát két évvel ezelőtt: 2008. 12. 12-én, 22 500 Fontért a Sotheby's – London egyik legnagyobb aukciós háza – árverezett el. A kéziratban szerepelnek a szerző 1929-es toll és grafit rájegyzései is, csakúgy, mint az 1907-es, és 1912-es változtatások.

A sok átdolgozás oka az lehetett, hogy Kodály (1882. 12. 16. Kecskemét-1967. 03. 06. Budapest) elégedetlen volt szerzeményével, amit a maga írta előszóban be is vallott közönségének. S bár ez a korai, romanticizáló opusz nem tartozik a kedvenceim közé, észre kellettennem, hogy a

Pannon Filharmonikusok együttese mértéktartó, mégis színes előadásban, és a zenekar szekciójának pontos együttműködésével adta elő a darabot.

Nem csupán a muzsikuskörében örök kérdés, hogy Kodály vagy Bartók? – azaz: melyikük volt jelentősebb, vagy nagyobb szerző. Nem állnék egyik tábor pártjára sem, mivel ez a vita – meggyőződésem szerint – parttalan. Ám egy majdnem egy időben született Kodály és Bartók művet – Kodály: Nyári este, 1906 és Bartók: Két arckép, Ideális, 1907/08 - közvetlenül egymás után hallgatva rögvést feltűnt néhány dolog. Elsőként az, hogy milyen gyökeresen más utat választott a két szerző önmaga kifejezésére, aztán az is, hogy mennyire különböző lelki karakterük volt, és végül, hogy – zenéjükből következően – mennyire más fázisban járhattak zeneszerzői és magánéletüknek.

Bartók Béla (1881. 03. 25. Nagyszentmiklós-1945. 09. 26. New York) Két arckép (Op. 5. - SZ. 37, No. 1.) című darabja közül az első: Az ideális már messze túl lép egy fiatal szerző gyakran archaizáló próbálkozásán. Zenéje minden kétséget kizáróan individualista – egyéni, de nem egyénieskedő –, disszonáns és még ma is rendkívül modern. Magánéleti alapja a férfi és nő konfliktusa, zenei alapja a népdal sokrétű, egyedi, később formabontó felhasználása.

A férfi és a nő konfliktusa rendkívül fontos inspirációja volt Bartók művészetének, s lelki válságainak több korszakalkotó darabot köszönhetünk. Elég csak a „Kékszakállú”-t ismerni ahhoz, hogy beláthassuk ezt. Bartók operájában, csakúgy mint az I. hegedűversenyben (1907/08), vagy a Két arcképben – vagy éppen mögöttük – egyaránt ott a „nő”. Bartók ekkortájt Geyer Stefi (1883. 06. 23. Budapest-1956. 12. 12. Zürich) iránt táplált heves érzelmeket, aki egyrészt maga volt a modern kor – az Akadémia hegedű tanszakára járt, és igen felvilágosult volt –, másrészt rendkívüli vallásossága, és a szent házasság intézményébe vetett hite révén hagyományos értékrendet képviselt.

„A mi a tradíciót illeti, ez csak az átlagemberek szent-szentírása. De éppen a Geyer Stefik azért teremtődtek, hogy ne dőljenek igájába... Azt hiszem, küzdenie kell mindenkinek, nőnek úgy mint a férfinak a tradíció bilincsei ellen, persze ha megvan a hozzávaló ereje. A küzdés tulajdonképpen nem más mint önállóság felé való törekvés. Ne függjünk senkitől, semmitől, urrá legyünk még saját magunk felett is...” (Bartók levele Geyer Stefihez, 1907. július 27.)
„Ha én keresztet vetnék, azt mondanám „A Természetnek, a Művészetnek, a Tudománynak nevében... Hát nem elég ez?! Magának még ígért tulvilág is kell! Ezt nem értem...” (Bartók levele Geyer Stefihez, 1907. szeptember 6.)

1979, Basel, Paul Sacher svájci karmester magánkiadása. Források: 10.

Kettejük kapcsolatán Bartók kontroll-kényszere sem igazán segített, s barátságuk, vagy szerelmük – teljesen törvényszerűen – Stefi szakítólevelével ért véget. Ezek után dolgozta át Bartók a Két arckép második felét, - amit eredendően humorosnak szánt -, s így lett a második rész címe a „Torz”.

Az Ideális arckép Gyermánné Vass Ágnes hegedűszólójával hangzott fel a pécsi estén. A hegedűművésznő – aki a Pannon Filharmonikusok Örökös Tagja –, szép ívekkel, muzikálisan játszotta a darab szólóját, ám sajnos nem tudott kilépni a zenekar első hegedűsének szerepéből. Óvó, védő, segítő tekintete, és „fél lelke” mindvégig az ő szeretett zenészeivel tartott, amiből az következett, hogy a közönség nem ismerhette meg a darabról kialakított, saját, egyéni művészi koncepcióját.

Az említettek ellenére megérdemelt volt a siker, aminek megteremtésében fontos szerepet játszottak a Pannon Filharmonikusok fafúvósai és vonósai. A két szekció (Alexander César Léopold) Georges Bizet (1838. 10. 25. Párizs-1875. 06. 03. Bougival), Az arlés- i lány – szvitjében is szépen muzsikált, amit a szerző eredetileg kísérőzeneként, Daudet: L' Arlésienne c. drámájához írt. S bár az én ízlésem elbírt volna több színt az ábrázolásban kétségtelen, hogy úgy a karmester, mint a muzsikusok is ebben az opuszban nyújtották a legszínvonalasabb teljesítményt. Az arlés- i lány (1872) negyedik része sikerült a legkiválóbban, de igazán szép volt az ötödik részben elhangzó fuvolaszólo, a fuvola, a fagott, és a hárfa együttmuzsikálása, s az ütősök pontos játéka is.

Összességében szép este volt. Két nyitóhangversenyt is hallva elmondhatom, hogy az együttes igazán színvonalas programmal nyitotta meg a Kodály Központ hangversenytermét, s az új létesítmény segíthet abban, hogy a korábbiaknál többen részesülhessenek a zene áldásából.

„A zene lelki táplálék és semmi mással nem pótolható. Aki nem él vele: lelki vérszegénységben él és hal. Teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be.” (Kodály Zoltán: Mire való a zenei önképzőkör, 1944).
Források: 12.

Varga Ildikó Rita Anna, PhD-hallg., Universität für Musik und darstellende Kunst, Graz

Források:

1. Dohnányi Ernő, www.bibl.u-szeged.hu/ha/.../dohnanyi.html-Tárolt változat
2. Dohnanyi-Debussy-Kocsis-BMC Records Official Website

www.bmcrecords.hu/pages/.../index.php?kod...-Tárolt változat

3. Dohnányi Ernő, Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon, Zeneműkiadó, Bp. 1983. I. kötet, 450- 451. old.

4. BMC CD, www.bmcrecords.hu/.../right_content.php?kod... - Tárolt változat

5. Beethoven, Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon, Zeneműkiadó, Bp. 1983. I. kötet, 158-166. old.

6. Jander, Owen (1985), 'Beethoven's 'Orpheus in Hades', the Andante con moto of the Fourth Piano Concerto, *Nineteenth Century Music* 8:195-212.

7. Kodály, Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon, Zeneműkiadó, Bp. 1983. II. kötet, 311- 319. old.

8. Biblio-mánia – HunBook, www.hunbook.hu/index.php?op=news... - Tárolt változat

9. Bartók, Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon, Zeneműkiadó, Bp. 1983. I. kötet, 129 144. old

10. Tárgyreprezentáció a zenében, web.t-online.hu/horgaszcsaba/cikkek/stefi.pdf

11. Bizet, Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon, Zeneműkiadó, Bp. 1983. I. kötet, 206- 207. old.

12. magyarmuzsa – Kodály-idézetek, magyarmuzsa.hu/...kodaly_idezetek...Kodaly-idezetek/index.html - Tárolt változat